

ความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำทหารบก

การที่คณะราษฎรมีวัตถุประสงค์ประสงค์มาตั้งแต่เริ่มต้นก่อตั้งว่าหนทางเดียวที่จะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ ก็คือ การยึดอำนาจจากชนชั้นปกครองเดิม กลุ่มผู้ก่อตั้งคณะราษฎรจึงจำต้องแสวงหากำลังเพิ่มเติมนอกเหนือไปจากกลุ่มนายทหารชั้นผู้น้อยที่เป็นสมัครพรรคพวกของหลวงพิบูลสงคราม ทั้งนี้ก็กำลังสมทบจากกลุ่มนายทหารบกอาวุโส ภายใต้การนำของพระยาพลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช และพระยาฤทธิอัคเนย์ ดังนั้นคณะราษฎรจึงได้จัดกลุ่มตำแหน่งงานออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มนายทหารอาวุโส และกลุ่มนายทหารชั้นผู้น้อย เพื่อความสะดวกในการควบคุม ลักษณะการจัดแบ่งดังกล่าวเป็นสาเหตุให้เกิดการแบ่งแยกภายในกลุ่มคณะราษฎร คือ ทางฝ่ายต่างก็ยึดในตัวผู้นำกลุ่มของตน เมื่อผู้นำกลุ่มเกิดความขัดแย้งกันขึ้นก็เป็นผลทำให้สมาชิกทั้ง ๒ กลุ่มนี้เกิดการแตกแยกไปด้วย

ความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำทหารบกนี้อาจศึกษาได้จาก.-

๑. ความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำฝ่ายนายทหารบกอาวุโส
๒. ความขัดแย้งระหว่างผู้นำฝ่ายนายทหารบกอาวุโส และผู้นำฝ่ายนายทหารบกชั้นผู้น้อย

๑. ความขัดแย้งระหว่างผู้นำฝ่ายนายทหารบกอาวุโส

ความขัดแย้งดังกล่าว ได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างพระยาพลพลพยุหเสนา และพระยาทรงสุรเดช ผู้ซึ่งเป็นเพื่อนนายทหารกันมาตั้งแต่สมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง บุคคลทั้งสองนี้ได้เคยปรึกษารื้อกันถึงความไม่เหมาะสมของการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และเห็นว่าประเทศไทยควรได้มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นเมื่อได้รับการทาบทามจากกลุ่มนักเรีนไทยในต่างประเทศที่ใคร่เริ่มจะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ได้เข้าร่วมในการดำเนินการครั้งนี้ด้วยทันที โดยพระยาพลพลพยุหเสนาได้

รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าคณะผู้ทำการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง ส่วนพระยาทรงสุรเดช เป็นผู้
วางแผนปฏิบัติการยึดอำนาจการปกครอง

ภายหลังการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง พระยาพหลพลพยุหเสนาและพระยาทรง
สุรเดชก็ได้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและการทหารที่มีความสำคัญต่อกัน กล่าวคือ
บุคคลทั้งสองได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีลอย ส่วนในด้านการทหารนั้น ถึงแม้ว่าพระยา
ทรงสุรเดชจะเป็นเพียงผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการ ในขณะที่พระยาพหลพลพยุห
เสนาดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก แต่ปรากฏว่าตำแหน่งของพระยาทรงสุรเดชนั้น
เป็นตำแหน่งที่ควบคุมกำลังทหารโดยตรง อย่างไรก็ตาม ในระยะเริ่มแรกนี้พระยาทรง
สุรเดชก็จะยอมรับความสำคัญของพระยาพหลพลพยุหเสนาในฐานะหัวหน้าคณะผู้
เปลี่ยนแปลงการปกครองเช่นกัน ซึ่งจะเห็นได้จากการประชุมเกี่ยวกับเรื่องเค้าโครงการ
เศรษฐกิจแห่งชาติ เมื่อมีการขัดแย้งกันขึ้น พระยาทรงสุรเดชก็ได้พยายามประนีประนอม
ให้พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นผู้ตัดสิน โดยให้เหตุผลว่า พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นหัว
หน้าในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จึงสมควรให้มีส่วนร่วมในนโยบายสำคัญ ๆ ของ
รัฐบาลด้วย

ความขัดแย้งของบุคคลทั้งสองนี้จะเริ่มตั้งแต่ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องเค้า
โครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ถึงแม้ว่าในระหว่างที่เกิดกรณีความขัดแย้งขึ้น พระยาพหล
พลพยุหเสนามีได้มีส่วนร่วมด้วย เนื่องจากเดินทางไปราชการต่างจังหวัดก็ตาม แต่พระยา
พหลพลพยุหเสนาได้แสดงให้เห็นว่าไม่เห็นด้วยกับการกระทำของพระยามโนปกรณ์นิติธาดา
ในการยุบสภาแทนราษฎรและการออกคำสั่งให้หลวงประดิษฐมนูธรรมเดินทางออกนอก
ประเทศโดยมีพระยาทรงสุรเดชเป็นผู้ให้การสนับสนุน

เรื่องที่หลวงประดิษฐ ๑ ทองธานี ที่จริงข้าพเจ้ารักษาความเป็นกลางไว้
ข้าพเจ้ารู้สึกในเรื่องเหล่านี้ แต่ข้าพเจ้าไม่อยากจะแสดงออกไปใหม่หาชนเห็นว่า
ข้าพเจ้าเขาขวางหลวงประดิษฐ ๑ หรือมีใจเอนเอียงไปทางนั้น เพราะฉะนั้นข้าพ-
เจ้าจึงปิดเนื้อความเอาไว้ในใจเป็นไปในทางที่บริสุทธิ์

นอกจากนี้ยังมีหลักฐานรายงานทูตอังกฤษประจำประเทศไทยที่กล่าวถึงการ
สนทนากับพระยาพลพลพยุหเสนา ถึงเหตุผลที่ได้ให้การสนับสนุนแก่หลวงพิบูลสงครามว่า
"พระยาพลพลพยุหเสนา กล่าวว่า เขามีอิทธิพลเหนือหลวงพิบูล ๑ ผู้ซึ่งในที่สุดก็อาจจะพัง
เหตุพังผล แต่สำหรับพระยาทรงสุรเดชผู้นำนายทหารอีกคนหนึ่งนั้น เป็นคนคอร์รัปชัน ซึ่งอาจ
จะมีได้เข้าร่วมในรัฐบาลชุดต่อไป"

๒. ตามหลักฐานคำพิพากษาศาลพิเศษคดีกบฏ ๒๔๘๑ กล่าวว่า การที่ผู้นำนาย
ทหารอาวุโสทั้งสองแตกแยกกันก็เนื่องมาจากที่พระยาทรงสุรเดชวางแผนจะแย่งชิงอำนาจ
ทางการทหารจากพระยาพลพลพยุหเสนา ดังปรากฏหลักฐานว่า ในราว ๓ เดือนภาย-
หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระยาทรงสุรเดชได้จัดลอบประชุมผู้บังคับกองพันทหาร
เหล่าต่าง ๆ เพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างกองทัพบกที่ศึกษาทหารวังปารุสก์วัน โดยมีให้พระยา
พลพลพยุหเสนามีส่วนรู้เห็น ด้วยหวังจะแย่งชิงอำนาจทางการทหารจากพระยาพลพล-
พยุหเสนา

๑ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ ๒ (สามัญ) ครั้งที่ ๒๔/๒๔๗๖

วันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๖.

๒ สถาบันไทยคดีศึกษา, ม.ธ. F.O. 371/21054 Political Situation
in Siam.

๓ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เล่มที่ ๘/๒๔ เรื่องเดิม.

เกี่ยวกับเรื่องนี้ เสทอน ศุภโสภณ ผู้ซึ่งได้สัมภาษณ์พระยาฤทธิอัคเนย์ถึงเหตุการณ์
ในครั้งนี้ได้บันทึกไว้ว่า

เรื่องนี้พระยาฤทธิ ๑ กล่าวว่าไม่เคยทราบข้อความนี้เลย เมื่อได้รับคำถามว่า
อาจจะ เป็นจริง แต่พระยาฤทธิ ๑ ไม่ทราบเสียก็เป็นได้ ทานที่ยืนยันว่าระหว่างนั้น
ในกลม ๕ คน คือ ทาน พระยาพหล ๑ พระยาทรง ๑ พระประศาสน ๑ และพระ-
สิทธิเรืองเดชพล มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมาก รับประทานอาหารร่วมกันตลอดเวลา
ฉะนั้นเมื่อมีเหตุอะไรเกิดขึ้นทานต้องรู้เสมอ เรื่องบางเรื่องที่เกิดขึ้นทานก็รู้กันใน
ระหว่างสามเสื่อด้วยกัน คือ พระยาพหล ๑ พระยาทรง ๑ และพระยาฤทธิ ๑ เท่านั้น
ถ้ามีเรื่องราวถึงกล่าวเกิดขึ้นทานควรจะทราบบ้าง

การที่หลักฐานทั้งสองแหล่งโต้แย้งกันเองก็ เนื่องจากหลักฐานแรกเป็นชอกล่าวหา
พระยาทรงสุร เศรษฐา เป็นกบฏต่อรัฐบาล ซึ่งรัฐบาลสมัยหลวงพิบูลสงคราม ศัตรูทางการ
เมืองของพระยาทรงสุร เศรษฐา เป็นผู้จัดทำขึ้น ส่วนหลักฐานหลังเป็นข้อความที่ได้จากพระยา
ฤทธิอัคเนย์ ผู้ซึ่งเป็นมิตรสนิทของพระยาทรงสุร เศรษฐา จึงยังไม่อาจตัดสินใจได้อย่างแน่ชัดว่า
หลักฐานใดน่าเชื่อถือกว่ากัน

อย่างไรก็ตาม จากการพิจารณาเอกสารแหล่งอื่น ๆ ประกอบด้วยแล้ว อาจ
สันนิษฐานได้ว่า ในระยะเวลาดังกล่าว (ซึ่งน่าจะได้แก่ ในราวเดือนกรกฎาคม -
สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๕) คงจะได้มีการประชุมวางโครงการปรับปรุงกองทัพ โดยมีพระยา
ทรงสุร เศรษฐา เป็นผู้นำบทบาทอย่างสำคัญการดำเนินการครั้งนี้ ดังปรากฏว่าพระยาทรงสุร เศรษฐา
ได้เคยแถลงต่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ และเมื่อสภา
ผู้แทนราษฎรลงมติรับหลักการในวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว จึงได้มีพระบรมราช
โองการจักระ เนิบป้องกันราชอาณาจักร เพื่อเปลี่ยนแปลงรูปโครงสร้างของกระทรวงกลา
โหมใหม่ ตามระเบียบใหม่นี้เป็นการจัดกองทัพทำให้เหมาะสมกับสภาวะการณ์ของประเทศ

โดยการยุบกรมทหารต่าง ๆ ลงเป็นกองพัน ให้กองพันต่าง ๆ นั้นขึ้นตรงต่อผู้บังคับการ และ
 ให้ผู้บังคับการทหารเหล่านี้ขึ้นตรงต่อผู้บัญชาการทหารบก ซึ่งมีผู้ช่วยฝ่ายยุทธการ ผู้ช่วยฝ่าย
 จุฬการ และผู้ช่วยฝ่ายจังหวัดทหาร เป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก และต่อมาในวันที่ ๒
 กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็ได้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้พระยาพลพลพยุหเสนา เป็น
 ผู้บัญชาการทหารบก พระยาทรงสุรเดช เป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการ พระ
 ประศาสน์พิทยายุทธ เป็นเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารบก และพระยาฤทธิอัคนย์ เป็นผู้บังคับการ
 ทหารปืนใหญ่ และหลังจากนั้นก็คงจะได้มีการโยกย้ายสับเปลี่ยนบุคคลให้เหมาะสมกับ
 ตำแหน่ง และเพื่อให้คณะราษฎร เป็นผู้ควบคุมกำลังทหารไว้ทั้งหมด

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างกองทัพในครั้งนี้ ถึงแม้ว่าพระยาพลพลพยุหเสนา
 จะเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดก็ตาม แต่ก็เป็นการเปิดโอกาสให้พระยาทรงสุรเดช ผู้ซึ่ง
 ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการ เป็นผู้ควบคุมกำลังทหารเอาไว้ด้วย
 เช่นกัน

เมื่อพิจารณาตามหลักฐานข้างต้นแล้วอาจกล่าวได้ว่า เรื่องการปรับปรุงโครง
 สร้างกองทัพในครั้งนี้ พระยาทรงสุรเดช เป็นผู้มีส่วนอย่างสำคัญในการดำเนินงานดังกล่าว
 และได้เปิดเผยให้ทราบโดยทั่วกัน มิได้ปกปิดมิให้พระยาพลพลพยุหเสนาทราบดังปรากฏ
 ในหลักฐานคำพิพากษาศาลพิเศษคดีกบฏ ๒๔๘๑ แต่อย่างไรก็ดี ในขณะที่ได้มีการพิจารณา
 ตามเหตุและผลก็อาจกล่าวได้ว่า หากพระยาทรงสุรเดชประชุมลับเพื่อแย่งชิงอำนาจจาก
 พระยาพลพลพยุหเสนาในระหว่างหัวเลี้ยวหัวต่อของการปกครอง เช่นนี้ ก็ย่อมเป็นการนำ
 ความพิณาศีให้แก่คณะราษฎรหรือตัวพระยาทรงสุรเดชเอง ในเมื่อระหว่างนั้นคณะราษฎรก็

"ประกาศจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักร" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๕ หน้า
 ๘๒๕ วันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕.

๒ ๕
 เสทอน สุภโสภณ เรื่องเดิม, หน้า ๑๐๘ - ๑๐๙.

ยังมีศัตรูทางการเมืองอยู่อีกเป็นจำนวนมาก จึงไม่น่าเป็นไปได้ที่พระยาทรงสุรเดชจะคิดวางแผนแย่งอำนาจจากพระยาพลพลพยุหเสนา ตามที่ปรากฏในหลักฐาน

๓. จากถ้อยคำของพระยาฤทธิอัคนะซึ่งกล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างพระยาพลพลพยุหเสนาและพระยาทรงสุรเดช มีความสำคัญตอนหนึ่งว่า

เรื่องความแตกร้าวระหว่างสองเสือ คือ พระยาพล ๗ กับพระยาทรง ๗ นี้ ส่วนมากมาจากการปฏิบัติหน้าที่การงานนั่นเอง พระยาพล ๗ ไม่ชอบพระยาทรง ๗ ที่ว่าทำอะไรก็ตามใจชอบ บางเรื่องก็ไม่นำมาปรึกษาพระยาพล ๗ เสียก่อน เขาเห็นว่าว่า พระยาทรง ๗ จะเผด็จการเสียคนเดียว ประกอบกับระหว่างนั้นพระยาพล ๗ กับพระยาทรง ๗ ได้ขัดใจกันในเรื่องส่วนตัวอย่างรุนแรง หากแต่พระยาฤทธิ ๗ ได้ห้ามไว้เสียทัน เรื่องนี้ เห็นกันเฉพาะสามเสือ คือ พระยาพล ๗ และพระยาทรง ๗ และพระยาฤทธิ ๗ เท่านั้น และโดยปกติพระยาพล ๗ ก็เป็นคนที่ไม่ชอบที่จะได้เคียงกับใครตรง ๆ ปล่อยให้เรื่องผ่านไปแล้วจึงไปปรับทุกข์กับคนอื่น ๆ เท่านั้นเป็นต้น เป็นเหตุให้พระยาพล ๗ กับพระยาทรง ๗ เริ่มกินแหนงแคลงใจกัน

จากข้อสันนิษฐานทั้ง ๓ ข้อข้างต้นนี้ อาจประมวลได้ว่า ความแตกแยกระหว่างพระยาพลพลพยุหเสนาและพระยาทรงสุรเดชนั้น ในขั้นต้นเป็นแต่เพียงความบาดหมางใจกันเรื่องอำนาจหน้าที่ โดยลักษณะนิสัยของบุคคลทั้งสอง เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดข้องหมองใจกันขึ้น กล่าวคือ พระยาทรงสุรเดช เป็นบุคคลที่เชื่อมั่นในตนเองเป็นอย่างมาก และมักจะปฏิบัติงานตามความคิดเห็นของตนเอง จึงอาจเป็นการล่วงเกินอำนาจของพระยาพลพลพยุหเสนา ผู้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกไปบ้าง ส่วนพระยาพลพลพยุหเสนาเองก็ เป็นผู้ที่มีใจเกรงใจผู้อื่นไม่กล้าหักทวงแต่ประการใด ในที่สุดความบาดหมางใจกันระหว่างเพื่อนฝูงก็กลายเป็นความแตกแยกกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีความขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มขุนนางเก่าและกลุ่มหัวก้าวหน้า เกิดขึ้นและต่างฝ่ายต่างก็ยึดผู้นำนาย

ทหารบกทั้งสองคนนี้เป็นหลัก ความแตกแยกก็รุนแรงยิ่งขึ้น จนไม่สามารถบริหารประเทศ
 ร่วมกันได้ ถึงแม้ว่าในเวลาต่อมาเมื่อพระยาพลพลพยุหเสนาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
 ก็ได้เสนอให้พระยาทรงสุรเดช เข้าวรรณคณะรัฐบาลควย แต่พระยาทรงสุรเดชก็ปฏิเสธข้อ
 เสนอดังกล่าว ซึ่งนอกจากจะเป็นเพราะว่าพระยาทรงสุรเดชประสงค์จะดำรงตำแหน่ง
 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ซึ่งเป็นตำแหน่งที่หลวงพิบูลสงครามครองอยู่แล้ว
 พระยาทรงสุรเดชยังได้ให้เหตุผลว่า มีความเห็นไม่ตรงกันกับนโยบายของรัฐบาลพระยา
 พลพลพยุหเสนา แต่ก็ไม่ปรากฏว่านโยบายของรัฐบาลพระยาพลพลพยุหเสนามที่พระยา
 ทรงสุรเดชอ้างว่าไม่เห็นด้วยนั้นเป็นนโยบายเรื่องใด คั้งนั้นจึงอาจพิจารณาได้ว่า พระยา
 ทรงสุรเดชกำลังมีความขัดแย้งกับพระยาพลพลพยุหเสนาและหลวงพิบูลสงครามทางส่วนตัว
 ซึ่งอาจจะ เป็นเรื่องเกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่มากกว่าไม่เห็นด้วยกับนโยบายโดยทั่ว ๆ ไป
 ทั้งนี้เพราะรัฐบาลของพระยาพลพลพยุหเสนาก็ยังคงยึดหลักอุดมการ ๒ ประการ ของ
 คณะราษฎร เป็นนโยบายของรัฐบาล เช่นเดียวกับรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่ง
 พระยาทรงสุรเดชได้เคยให้การสนับสนุนมาแล้ว

๒. ความขัดแย้งระหว่างผู้นำฝ่ายนายทหารบกอาวุโสและผู้นำนายทหารบกชั้นผู้น้อย

ความขัดแย้งระหว่างผู้นำสองกลุ่มนี้ ได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างพระยาทรงสุร-
 เดช พระยาฤทธิอัคเนย์ พระประศาสน์พิทยายุทธ กับหลวงพิบูลสงคราม แต่ส่วนใหญ่จะ
 เป็นความขัดแย้งระหว่างพระยาทรงสุรเดชและหลวงพิบูลสงคราม พระยาฤทธิอัคเนย์และ
 พระประศาสน์พิทยายุทธมิได้มีส่วนร่วมด้วยเท่าใดนัก จะเป็นก็แต่เพียงสมัครพรรคพวกของ
พระยาทรงสุรเดชที่ถูกอิทธิพลของหลวงพิบูลสงครามกำจัดออกไปจากวงการ เมือง

สถาบันไทยคดีศึกษา, ม.ธ. F.O. 371/22207 Political Situation
 in Siam.

๒ เรื่องเดียวกัน.

ความแตกแยกระหว่างพระยาทรงสุรเดชและหลวงพิบูลสงครามมีลักษณะที่รุนแรง จนอาจกล่าวได้ว่าต่างก็เป็นศัตรูทางการเมืองของกันและกัน ทั้งนี้ใ้ปรากฏเค้าของความแตกแยกตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว กล่าวคือ พระยาทรงสุรเดชและหลวงพิบูลสงครามมีความเห็นเกี่ยวกับเรื่องการปรับปรุงกองทัพแตกต่างกัน พระยาทรงสุรเดชต้องการให้ยุบเลิกกองทัพ กองพล ยศนายทหาร และโรงเรียนเสนาธิการทหาร โดยให้หน่วยทหารขึ้นตรงต่อกองทัพเหล่า เพื่อให้เหมาะสมกับประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศเล็ก แต่หลวงพิบูลสงครามมีความเห็นว่า การกระทำดังกล่าวจะเป็นการกระทบกระเทือนต่อวงการทหาร โดยทั่วไป อันจะเป็นผลให้เกิดการต่อต้านขึ้นได้ - แต่ด้วยเหตุที่ความขัดแย้งครั้งนี้เป็นเพียงความคิดเห็นที่แตกต่างกัน และต่างก็มีจุดประสงค์ร่วมกันที่สำคัญยิ่งกว่า คือ การยึดอำนาจการปกครอง ทั้งสองฝ่ายจึงประนีประนอมกันได้

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ก็มีเหตุให้บุคคลทั้งสองมาตมมางใจกัน อันนำไปสู่ความแตกแยกจนไม่อาจประสานกันได้อีกต่อไป คือ การที่พระยาทรงสุรเดชในฐานะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารได้วางโครงการปรับปรุงกองทัพตามแนวคำริ เติมเพื่อให้เหมาะสมแก่สภาวะการณของบ้านเมือง และเพื่อให้คณะราษฎร เป็นผู้ควบคุมกำลังกองทัพภาคไว้ทั้งหมด โดยการแต่งตั้งให้ผู้นอกการเปลี่ยนแปลงการปกครองดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ จนหมดสิ้น สำหรับตำแหน่งหลวงพิบูลสงครามนั้นเมื่อหลักฐานปรากฏว่า

สำหรับหลวงพิบูลสงครามนั้นในชั้นแรกได้ตกลงกันว่าจะให้ เป็นเจ้ากรมสรรพาวุธ ซึ่งตำแหน่งนี้ก็มีความสำคัญอยู่มาก ถ้าไม่ใช่ผู้ที่ไว้วางใจของผู้นอกการควบคุมกันแล้ว ก็คงจะไม่มีใครยอมให้ เป็นเจ้ากรมนั้นแน่ แต่หลวงพิบูลสงครามไม่พอใจ ไม่ยอมรับตำแหน่งนี้ จึงได้โหมมาเป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารปืนใหญ่ คือ เป็นผู้ช่วยพระยาฤทธิ ๓ นั้นเอง เท่ากับเป็นการลดตำแหน่งลงไปอีก เรื่องนี้ได้มีการกล่าวหาใส่ร้ายกันในชั้นหลังว่า พระยาทรง ๓ ทำเพื่อคุมอำนาจทหารไว้คนเดียว ๒

๑ ประยูร ภมรมนตรี เรื่องเดิม, หน้า ๗๕ และ อนันต์ พิบูลสงคราม จอมพล ป. พิบูลสงคราม (พระนคร : โรงพิมพ์มนตรี, ๒๕๑๔), หน้า ๑๓๗ - ๑๓๘.

๒ เสทอน สุภโสภณ เรื่องเดิม, หน้า ๑๐๓.

ตามหลักฐานคำพิพากษาศาลพิเศษคดีกบฏ ๒๔๘๑ กล่าวว่า

ต่อมาราว ๑ เดือน [ประมาณเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๕] พระยาทรงสุรเดชจะเอาหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งในเวลานั้นเป็นนายทหารปืนใหญ่ไปอยู่ในตำแหน่งผู้ช่วยรบ ซึ่งไม่มีหน้าที่บังคับบัญชาควบคุมกำลังทหาร หลวงพิบูลสงครามทราบเรื่อง เขาจึงไปสอบถามเหตุผลว่าทำไมจึงจะย้ายไปอยู่ตำแหน่งผู้ช่วยรบ แต่ทหารยามได้เอาความไปเล่าป็นกันไว้ ขณะนั้นพระยาทรงสุรเดชก็อยู่ที่นั่นด้วย ได้มีผู้ที่คัดค้านการที่จะย้ายหลวงพิบูลสงครามจึงกระทำไปไม่สำเร็จ ส่วนนายทหารที่เป็นพวกของหลวงพิบูลสงครามก็เอาไปบรรจุในตำแหน่งที่ไม่ได้ควบคุมกำลังทหาร และย้ายไปที่อื่นแล้ว เอานายทหารที่เป็นพวกของพระยาทรงสุรเดชบรรจุควบคุมแทน การที่พระยาทรงสุรเดชกับพวกกระทำการเช่นนั้นแสดงว่า พระยาทรงสุรเดชจะคุมอำนาจทหารไว้ฝ่ายเดียว บันทึบนานาการปกครองของทหารซึ่งมีหลวงพิบูลสงครามและพวกที่ได้ควบคุมอยู่นั้นทั้งหมดสิ้นไป โดยมีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการเมือง ซึ่งจะได้อีกกล่าวต่อไปตั้งแต่ต้นมาพระยาทรงสุรเดชกับหลวงพิบูลสงครามไม่ถูกกันเรื่อย ๆ มา

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานทั้งสองแหล่งนี้แล้วอาจสันนิษฐานได้ว่า ในครั้งแรกพระยาทรงสุรเดชดำริจะให้หลวงพิบูลสงครามดำรงตำแหน่งเจ้ากรมช่างแสงสรรพาวุธ แต่หลวงพิบูลสงครามไม่พอใจจึงได้แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารปืนใหญ่ ในวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ หลังจากนั้นพระยาทรงสุรเดชต้องการย้ายหลวงพิบูลสงครามไปอยู่ตำแหน่งผู้ช่วยรบอีก จึงเป็นเหตุให้หลวงพิบูลสงครามไม่พอใจพระยาทรงสุรเดช ด้วยเห็นว่าพระยาทรงสุรเดชมีแผนการที่จะลดอำนาจทางการทหารของตน

✓ ความขัดแย้งระหว่างบุคคลทั้งสองนี้ นอกจากจะมีสาเหตุมาจากปัญหาเรื่องตำแหน่งหน้าที่แล้ว ยังมีสาเหตุมาจากการแข่งขันกันในทางการเมืองอีกด้วย กล่าวคือ ภายหลังที่พระยาทรงสุรเดชลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีลอยและตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารฝ่ายยุทธการ เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว ต่อมาในวันที่ ๒๔

กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ก็ลาออกจากตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อีกด้วย จากนั้น
 พระยาทรงสุรเดชก็ใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ
 โรงเรียนรบ และถึงแม้ว่าพระยาทรงสุรเดชกลับเข้ารับราชการในกรมยุทธการทหารบก
 เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๖ อีกก็ตาม ก็ต้องเดินทางไปปฏิบัติราชการทหารใน
 ทวีปยุโรปและประเทศพม่า เป็นเวลานาน รวมทั้งได้มีการลาพักราชการระหว่างเดือน
 กรกฎาคม - สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ อีกด้วย จึงเป็นช่วงที่พระยาทรงสุรเดชมึบหมาททาง
 การเมือง คอยกวาดหลวงพิบูลสงครามซึ่งก้าวมาสู่ระดับผู้นำในทางการเมือง คอยกวาด
 หัวหน้าในการยึดอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ และเป็นหัวหน้า
 ฝ่ายรัฐบาลในการปราบปรามกบฏบวรเดช แต่ถึงกระนั้นพระยาทรงสุรเดชก็ยังได้รับการ
 คาคการฉาวจะได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อจากพระยาพหลพลพยุหเสนา เช่นเดียวกับ
 หลวงพิบูลสงคราม จากการคาดคะเนของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ มีว่า

พระองค์ทรงเห็นว่าอีกไม่ช้าไม่นานหลวงพิบูลฯ ก็คงได้เป็นผู้นำรัฐบาล
 พระองค์ทรงยอมรับว่าหลวงพิบูลฯ มิใช่เป็นพันธมิตรของของชนส่วนใหญ่ ไม่วาจะ
 เป็นในกองทัพ ในบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งประเภทเลือกตั้งและแต่งตั้ง หรือ
 แม้แต่ในบรรดาตุลาการ เปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ แต่หลวงพิบูลฯ
 เป็นผู้ควบคุมกำลังรถถังและปืนกล ยิ่งกว่านั้นผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองคนอื่น ๆ
 ยังเห็นว่าไม่มีอะไรดีกว่าที่จะยอมรับหลวงพิบูลฯ ว่าเป็นผู้มีสิทธิดำรงตำแหน่งแทน
 พระยาพหลฯ ในเมื่อพระยาทรงสุรเดชได้เลิกราจากเวทีไปแล้ว ซึ่งในที่สุดคณะรัฐ
 มนตรีก็น่าจะยอมรับ ถ้าหลวงพิบูลฯ มิใช่เป็นนายกรัฐมนตรี คงมีเพียงแต่พระยาทรง
 ที่อาจได้ดำรงตำแหน่งนี้

ในวงการรัฐบาลก็มีการคาดการณกันว่า พระยาทรงสุรเดชจะได้ดำรงตำแหน่ง
 นายกรัฐมนตรี ดังเช่นที่หลวงประดิษฐมนูธรรมได้ตอบข้อซักถามของเซอร์โจชยา ครอบส์บี
 เกี่ยวกับผู้สมควรจะได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากพระยาพหลพลพยุหเสนาว่า

หลวงประดิษฐ ๑ ให้คำตอบว่ามีเพียง ๒ ท่าน คือ นายพันเอกพระยาทรงสุรเดช และนายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์...หลวงประดิษฐ ๑ กล่าววานาเสียดหายที่พระยาทรง ๑ ยังคงมีความเคืองแค้นเกี่ยวกับเรื่องส่วนตัวและงานราชการบางอย่าง และหลวงประดิษฐ ๑ เห็นควยกับชาวเขา [เซอร์ โจเซฟ ครอบสมี่] ที่ว่าชื่อเสียงของพระยาฤทธิอัคเนย์ค่อนข้างมีหมองเกี่ยวกับกรณีพระคลังข้างที่

อันเป็นการแสดงว่า ถึงแม้พระยาทรงสุรเดชจะมีไค้มีบทบาททางการเมืองเข้าร่วมอยู่ในรัฐบาล แต่พระยาทรงสุรเดชก็เป็นคู่แข่งคนสำคัญของหลวงพิบูลสงครามในการที่จะไค้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเวลาต่อไป

การที่พระยาทรงสุรเดชใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในต่างจังหวัดนั้น ก็มีไค้ว่าหลวงพิบูลสงครามจะไค้ว่างใจนัก ทั้งนี้เพราะหลวงพิบูลสงครามเกรงว่าพระยาทรงสุรเดชจะส่งสมุ้กำลังอันจะเป็นฐานอำนาจต่อไปในภายหลัง ดังเป็นที่ประจักษ์ว่า พระยาทรงสุรเดชมีสมุ้ศรัทธาพรรคพวกอยู่เป็นจำนวนมาก หลวงประดิษฐมนูธรรมเองก็ไค้กล่าวกับเซอร์ โจเซฟ ครอบสมี่ ว่า

สมุ้ศรัทธาพรรคพวกของหลวงพิบูล ๑ ในกองทัพมีจำนวนน้อยกว่าสมุ้ศรัทธาพรรคพวกของพระยาทรงสุรเดช หัวหน้านายทหารซึ่งเป็นศัคครูของหลวงพิบูล ๑ ผู้ให้การสนับสนุนพระยาทรงสุรเดชส่วนใหญ่จะอยู่ในซานกรุงเทพฯ ๑ และโคราช ส่วนที่อยู่ในปราจีน ๑ นั้นก็นิยมยกย่องในตัวพระยาทรง ๑ เป็นอย่างมาก

ดังนั้นหลวงพิบูลสงครามจึงดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมจึงไค้เสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีให้แต่งตั้งพระยาทรงสุรเดชเป็นที่ปรึกษาการป้องกัน

สถาบันไทยคดีศึกษา, ม.ธ. F.O. 371/21054 Political Situation
in Siam.

๒ ๔
เรื่องเดียวกัน.

ราชอาณาจักรในตำแหน่งที่ปรึกษาทางทหาร และพร้อมกันนี้ก็ได้แต่งตั้งพระประศาสน์พิทยายุทธิ ภูช่วยปลัดกระทรวงกลาโหม เป็นที่ปรึกษาการป้องกันราชอาณาจักรด้วยเช่นกัน

ถึงแม้ตำแหน่งนี้จะเทียบเท่ากับตำแหน่งแม่ทัพ โดยมีอัตราเงินเดือนเท่ากับยศนายพลเอก นายพลเรือเอก หรือนายพลอากาศเอก ก็ตาม แต่ก็เป็นตำแหน่งที่ขึ้นตรงต่อรัฐมนตรี โดยมีหน้าที่เป็นผู้ช่วยเสนาบดีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในการพิจารณาและให้ความเห็นเกี่ยวกับการป้องกันราชอาณาจักร ดังนั้นการที่หลวงพิบูลสงครามคัดเลือกให้พระยาทรงสุรเดชดำรงตำแหน่งนี้ เป็นโอกาสให้หลวงพิบูลสงครามควบคุมพระยาทรงสุรเดชใต้อิทธิพลยิ่งขึ้น

พระยาทรงสุรเดชเองก็คงทราบถึงนัยของการแต่งตั้งตนในครั้งนี้ จึงได้ขอลาออกจากตำแหน่งในทันทีที่มีการแต่งตั้ง โดยชี้แจงว่าไม่อยู่ในฐานะที่จะปฏิบัติหน้าที่สำคัญใด ๆ และต่อมาพระประศาสน์พิทยายุทธิก็ได้ขอลาออกจากตำแหน่งนี้เช่นเดียวกัน

ในที่สุดเมื่อพระยาพลพลพยุหเสนาลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีก็ให้มีการประชุมหารือกันระหว่างสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อเลือกบุคคลที่เหมาะสมที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบไป ผลปรากฏว่าที่ประชุมตกลงให้หลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้อาจสันนิษฐานได้ว่าเนื่องมาจาก

๑ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๒๕/๒๔๘๑ วันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๑.

๒ สถาบันไทยคดีศึกษา, ม.ธ. F.O. 371/22216 Political Situation in Siam.

๓ เอกสารชั้นรองบางแหล่งกล่าวอ้างว่า นายร้อยโท ณ.ณ. ตาละดักขมณ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๑ ซึ่งได้เข้าร่วมประชุมด้วย เปิดเผยมิในภายหลังว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนใหญ่ลงมติให้พระยาทรงสุรเดชเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ไม่ปรากฏหลักฐานชั้นต้นที่ยืนยันได้อย่างแน่ชัด

๑. หลวงพิบูลสงครามมีบทบาทในทางการเมืองมากกว่าพระยา
ทรงสุระ เกษ กล่าวคือ นอกจากหลวงพิบูลสงครามจะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
กลาโหม อันเป็นตำแหน่งที่ควบคุมกองกำลังทหาร ซึ่งเป็นกลุ่มอิทธิพลที่สำคัญที่สุดของ
ประเทศแล้ว หลวงพิบูลสงครามยังมีบทบาทในทางการเมืองบริหารประเทศรองจากพระยา
พหลพลพยุหเสนาอีกด้วย ดังจะเห็นได้ว่า หากพระยาพหลพลพยุหเสนาจำเป็นต้องไปราชการ
ต่างจังหวัด หรือลาพักผ่อน ก็มักจะแต่งตั้งให้หลวงพิบูลสงครามรักษาราชการแทนเสมอ

๒. พระยาทรงสุระ เกษ ศักดิ์สินใจที่จะไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองอีกต่อไป คือ นับ
ตั้งแต่พระยาทรงสุระ เกษ ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีลอยและตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการ
ทหารบกแล้ว พระยาทรงสุระ เกษ ก็ปฏิเสธที่จะเข้าร่วมในรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา
เสมอมา ถึงแม้จะได้รับการขอร้องให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากพระยาพหล
พลพยุหเสนา พระยาทรงสุระ เกษ ก็ปฏิเสธขอเสนอดังกล่าว ดังปรากฏหลักฐานรายงานทูต
อังกฤษว่า

พระยาพหลพลพยุหเสนาได้ขอร้องให้หลวงพิบูลสงครามและพระยาทรงสุระ เกษ
ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบแทนต่อไป แต่หลวงพิบูลสงครามแสวงศักดิ์คานต่อนั่งสอ
พิมพ์มีความขอตรงต่อพระยาพหลพลพยุหเสนาจึงไม่อาจดำรงตำแหน่งที่จะต้องบังคับ
บัญชาพระยาพหลพลพยุหเสนาผู้เคยเป็นทั้งครูและผู้นำได้ ส่วนพระยาทรงสุระ เกษ นั้น
ได้ปฏิเสธคำชักชวนดังกล่าว

การที่หลวงพิบูลสงครามได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอันเป็นตำแหน่งสูงสุดใน
ทางการเมือง และยังคงรักษาตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมซึ่งเป็นตำแหน่ง
ที่ควบคุมกิจการด้านการทหารต่อไปได้ ก็มีใ้หลวงพิบูลสงครามจะมีความมั่นคงเสีย
ทีเดียว หลวงพิบูลสงครามยังมีศัตรูทางการเมืองอยู่มากมาย ซึ่งจำเป็นต้องกวาดล้างให้

หมคลิ้นไป ในสมัยที่หลวงพิบูลสงครามดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้
ถูกลอบทำร้ายถึง ๓ ครั้งด้วยกัน คือ

๑. วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๗ นายพุ่ม ทัฬหยาภรณ์ ได้ใช้อาวุธปืนยิง
หลวงพิบูลสงคราม ซึ่งได้เดินทางไปเป็นประธานในการแข่งขันฟุตบอลชิงชนะเลิศ
ระหว่างนายทหารเหล่าต่าง ๆ ที่บริเวณสนามหลวง ยังผลให้หลวงพิบูลสงครามได้รับ
บาดเจ็บเล็กน้อย

ในการสอบสวนคดีลอบทำร้ายหลวงพิบูลสงคราม นายพุ่ม ทัฬหยาภรณ์ ได้ให้การ
ชี้ชัดต่อพันตำรวจตรีพระยาธรรมิกราช (ทิพย์ ผลเด็มิย) อดีตผู้บังคับการตำรวจภูธร
ภาคใต้ หลวงวรสารผจงจิต (เสถียร นุตทศน) และร้อยตำรวจตรี สิม สุชะเกศ
ว่าเป็นผู้ว่าจ้างให้ยิงหลวงพิบูลสงคราม แต่บุคคลทั้งสามปฏิเสธตลอดข้อหา ศาลพระราช
อาญาจึงได้มีคำสั่งให้จำคุกตลอดชีวิต ส่วนนายพุ่ม ทัฬหยาภรณ์ ซึ่งได้ให้การสารภาพนั้น
ศาลพระราชอาญามีคำสั่งให้จำคุก ๑๖ ปี

๒. วันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑ นายลี บุญตา ผู้หน้าที่ทำสวนประจำ
บ้านหลวงพิบูลสงคราม ใช้อาวุธปืนยิงหลวงพิบูลสงครามในบริเวณบ้านพักกรมทหารบางซื่อ
ในขณะที่กำลังแต่งตัวเพื่อไปร่วมในงานเลี้ยงที่กระทรวงกลาโหม หลวงพิบูลสงครามมิได้
รับบาดเจ็บแต่ประการใด นายลี บุญตา กล่าวถึงสาเหตุที่ตนยิงหลวงพิบูลสงครามว่า
เนื่องมาจากอาการเมา

๓. วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ หลวงพิบูลสงคราม ทานผู้หญิงละเอียดย
พิบูลสงคราม พันโทยุทธศาสตร์ โกศล พันโทชนธนาภากาศ พันโทหลวงเตชะเสนา พันตรี
หลวงประหารวิบูลย์ และร้อยเอกเนา ศรียานนท์ ถูกลอบวางยาพิษโดยการผสมใน

อาหารกลางวัน ซึ่งรวมกันรับประทานที่บ้านของหลวงพิบูลสงครามในกรมทหารบางข้อ
ต้องนำตัวส่งโรงพยาบาลแต่มีได้รับอันตรายแต่อย่างใด เนื่องจากได้รับการแก้ไขได้ทัน
ทางที่

เมื่อหลวงพิบูลสงครามได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจึงได้จัดการกวาดล้างศัตรู
ทางการเมือง โดยการจับกุมผู้ต้องหาคดีกบฏต่อรัฐบาลจำนวน ๔๒ คน ในระหว่างวันที่
๒๕ มกราคม - ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๑ รวมทั้งได้มีการเนรเทศผู้นำคณะราษฎรฝ่าย
นายทหารอาวุโส ๓ คน คือ พระยาฤทธิอัคเนย์ พระยาทรงสุรเดช และพระประศาสน์
พิทยายุทธ ออกนอกประเทศตามลำดับดังนี้คือ

เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ พระยาฤทธิอัคเนย์ได้รับแจ้งจากที่ประชุมคณะ
ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่าต้องโทษคดีกบฏ พระยาฤทธิอัคเนย์จึงได้ตกลงใจลา
ออกจากราชการในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตราธิการ โดยรัฐบาลออกแถลง
การณ์ว่าพระยาฤทธิอัคเนย์มีสุขภาพไม่สมบูรณ์ จึงไม่สามารถรับราชการต่อไปได้ ในวัน
เดียวกันนี้ พระยาฤทธิอัคเนย์ก็เดินทางไปทำนบกอยู่ในบึง

เมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑ นายพันเอกหลวงพรหมโยธี (มังกร พรหม
โยธี) รัฐมนตรีว่าการราชการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ได้มีคำสั่งให้พระยาทรง
สุรเดชพ้นจากราชการ โดยไม่มีเบี้ยหวัดบำนาญ และให้เดินทางออกนอกประเทศ พระยา
ทรงสุรเดชเดินทางไปยังดินแดนอินโดจีนของฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑
ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจ

สำหรับพระประศาสน์พิทยายุทธนั้น ได้รับโทษทัณฑ์เบาที่สุด คือ กลับได้รับแต่งตั้ง
ให้เป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำเยอรมัน ทั้งนี้เนื่องจากพระประศาสน์พิทยายุทธเกี่ยว
ข้องเป็นญาติกับหลวงพรหมโยธี ประธานกรรมการศาลพิเศษ ทางฝ่ายภริยา จึงเป็นแต่
เพียงถูกกำจัดออกไปจากวงการเมืองชั่วระยะหนึ่ง

ส่วนผู้ของหากศึกษาที่อุทิศตัวไว้แล้ว หลวงพิบูลสงครามได้มีคำสั่งให้หลวงธำรง
นาวาสวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษขึ้นเช่น
เดียวกับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พ.พ. ๒๔๗๒ ซึ่งใช้ในการพิจารณาคดีกบฏวระเดช

การพิจารณาคดีผู้ต้องหาในศาลพิเศษนี้ถือได้ว่าเป็นการตัดโอกาสมีใหญ่ของหาได้
พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน ทั้งนี้จากที่ได้กำหนดไว้ในมาตรา ๔ ที่ว่า "คำพิพากษาของ
ศาลพิเศษนี้เป็นเด็ดขาด บังคับคดีได้ทันที ไม่มีอุทธรณ์ฎีกา" นอกจากนี้การที่ได้กำหนดไว้
ในมาตรา ๑๐ ว่า "ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมมีหน้าที่รักษาการให้เป็นไปตาม
พระราชบัญญัตินี้ และให้เป็นผู้มีอำนาจตั้งประธานและกรรมการอัยการกับเจ้าหน้าที่ประจำ
ศาลตามสมควร" ก็เป็นโอกาสให้หลวงพิบูลสงครามซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงกลาโหม ใช้สิทธิของตนปรามปรามศัตรูทางการเมืองได้สะดวกยิ่งขึ้น

การพิจารณาคดีผู้ต้องหาว่าเป็นกบฏนี้ ได้มีการเตรียมการมาก่อนการดำเนินการ
จับกุมจะเสร็จสิ้นลง โดยที่หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติต่อคณะรัฐมนตรี
ตั้งแต่วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๑ และได้เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๒
กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๑

ในการเสนอร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษต่อสภาผู้แทนราษฎรนี้ ได้มีสมาชิก
บางคนกล่าวโจมตีพระราชบัญญัตินี้ว่าเป็นการลิดรอนเสรีภาพของประชาชน อย่าง
ไรก็ตาม เมื่อได้มีการลงมติกัน ปรากฏว่ามีผู้สนับสนุนให้ประกาศใช้ร่างพระราชบัญญัตินี้
ด้วยคะแนนเสียง ๑๐๐ : ๓๘

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เล่มที่ ๔๖/๘๕ เรื่องศาลพิเศษ.

๒ ๔
เรื่องเดียวกัน.

หลวงพิบูลสงครามได้แต่งตั้งประธานกรรมการและกรรมการศาลพิเศษรวม ๔ คน ขึ้นทำหน้าที่พิจารณาคดีของทหารที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกรณีกฎครั้งนี้ ศาลพิเศษได้ทำการพิจารณาคดีของทหารทั้ง ๔๒ คน ในข้อหาทั้งหมดรวม ๑๔ ข้อหา ซึ่งอาจสรุปได้ว่าบุคคลเหล่านี้ได้พยายามทำร้ายบุคคลสำคัญของรัฐบาล (โดยเฉพาะหลวงพิบูลสงคราม) เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบประชาธิปไตยกลับไปสู่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยจะอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับมาเป็นประมุขของประเทศ และให้พระยาทรงสุรเดช เป็นนายกรัฐมนตรี

จากกรณีก่อการกบฏของพยานโจทก์ ปรากฏว่าพระยาทรงสุรเดช พระยาฤทธิอัคเนย์ และพระประศาสน์พิทยายุทธ มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ครั้งดังกล่าวไปนี้คือ

ขอลงอาญาพระยาทรงสุรเดช

๑. รวมมือกับพระยามโนปกรณนิติธาดาในการคัดค้านการประกาศใช้เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นผู้ร่างขึ้น ต่อมาก็ได้สนับสนุนให้พระยามโนปกรณนิติธาดาทำการยุบสภาฯ แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๒ เพื่อชวนกลับไปสู่การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อีกครั้งหนึ่ง ตลอดจนชักลอบบายหลวงให้พระยาพลพลพยุหเสนาลาออกจากราชการ เพื่อที่ตนจะได้มีอำนาจในทางการเมืองและการทหารแต่เพียงผู้เดียว

๒. มีส่วนรู้เห็นในการก่อกบฏของพระองค์เจ้าบวรเดช ทั้งนี้จากคำให้การของนายสงวน ตุลารักษ์ กล่าวไว้ว่า "พระยาทรง ฯ ได้พูดกับนายสงวน ตุลารักษ์ ว่า คณะพวกเราจะเดินงานผู้ก่อการ นายสงวนจึงตอบว่าเมื่อเราจะเดินงานแล้วก็ควรจะมีอยู่ด้วยกัน พระยาทรง ฯ จึงพูดว่าเมื่อใครเขาอยู่ที่ไหนให้เขาทำไปก็แล้วกัน"

๓. สมคบกับนายรอยโท ณ.เนร ตาละลักษณณ์ วางยาพิษหลวงพิบูลสงคราม เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ เกี่ยวกับคดีนี้ พันจ่าตรี ทองดี จันทนะ โลहित ทหารรับใช้ของหลวงพิบูลสงคราม พยานโจทก์ให้การว่า เมื่อคืนมี ๒๔๘๐ พระยาทรงสุรเดช เดินทางมาจาก เชียงใหม่ เพื่อมาประชุมสภาผู้แทนราษฎร พยานได้พบกับพระยาทรงสุรเดช โดยการแนะนำของ นายคาบพวง พลนาวี พระยาทรงสุรเดช ได้ชักชวนให้พยานเข้าร่วมในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยให้ติดต่อกับนายรอยโท ณ.เนร ตาละลักษณณ์ พระยาเทพหัสดินทร์ และนายโต ปาณิกบุตร ต่อมานายรอยโท ณ.เนร ตาละลักษณณ์ ได้ติดต่อกับพยานลอบวางยาพิษหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งพันจ่าตรี ทองดี จันทนะ โลहित ให้การว่า

แล้วนายรอยโท ณ.เนร ควักธนบัตร ๑๕ บาท กับหอกกระต่ายสีขาว ๆ ห่อ ๑ ออกจากกระเป๋าเสื้อส่งให้พยาน ๆ แก่หอกกระต่ายนั้นดู เป็นผงสีขาว ๆ จึงถามนายรอยโท ณ.เนรว่า เป็นผงอะไร ไซ้ทำอะไร นายรอยโท ณ.เนร ตอบว่า ฉะนั้นไซ้สำหรับโรยในอาหารให้หลวงพิบูลสงครามรับประทาน... รับประทานแล้วจะมีเมือก ๗ - ๘ วัน ทำอะไรไม่ได้ ในขณะที่มีเมือกนั้นจะโทรเลขบอกไปยังพระยาทรงสุรเดชให้ลงมาเปลี่ยนแปลงการปกครอง

๔. ส่องส่องผู้คนเพื่อทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยให้กำลังบังคับ ตามขอกฎหมายของเจ้าสิบเอกแมน เลิศราวี จำเลยมีว่า พระยาทรงสุรเดชได้วางแผนให้จำเลยลอบทำร้ายหลวงพิบูลสงคราม และหลวงอดุลเดชจรัส ตลอดจนให้ยึดพระยาพลพลพยุหเสนาเป็นตัวประกัน เพื่อออกคำสั่งลงทหารหน่วยต่าง ๆ ให้ปฏิบัติตามความมุ่งหมายของคณะปฏิวัติ จากนั้นพระยาทรงสุรเดชก็จะยกกำลังทหารมาจาก เชียงใหม่สมทบกับหน่วยทหารปราจีนบุรี เข้ายึดอำนาจการปกครอง

ขอลงอาญาพระยาฤทธิอัคเนย

๑. มีความผิดร่วมกับพระยาทรงสุรเดช ในการสนับสนุนให้พระยามโนปกรณนิติธาดาปิดสภาพแทนราษฎร และหาอุบายให้พระยาพลพลพยุหเสนาลาออกจากราชการ โดยหวังที่จะหวงกตัญญูไปสู่การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

๒. พระยาฤทธิอัคเนยมีส่วนอย่างสำคัญในการก่อให้เกิดกบฏบวรเดช โดยมีหลักฐานพยานโจทก์ว่าก่อนเกิดกบฏบวรเดช ๒ - ๓ วัน พระสิทธิเรืองเดชพล หลวงชำนาญยุทธศิลป์ หลวงรณสิทธิพิชัย ได้ประชุมรวมกันที่บ้านของพระยาฤทธิอัคเนย เพื่อหาหนทางให้พระยาทรงสุรเดชกลับเขารวมรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้พระยาฤทธิอัคเนยยังให้ความช่วยเหลือแก่พระ เทเวศน์อำนวยและหม่อมราชวงศ์มิตร์มงคล นวรัตน์ อดีตผู้ต้องหากบฏก๊กกบฏบวรเดช ให้มีงานทำภายหลังจากที่พ้นโทษแล้ว

๓. พยานโจทก์หลายปากได้ให้การว่าพระยาฤทธิอัคเนยเป็นผู้วางใจให้นายพุ่มทับสายทอง ยิงหลวงพิบูลสงคราม โดยการจ่ายเงินผ่านทางพระยาธรรมิกราช เบ็ญจและหลวงรณสิทธิพิชัย แต่ที่มิได้มีการเปิดเผยมาก่อนนั้นก็ เนื่องจากพยานเกรงกลัวอิทธิพลของพระยาฤทธิอัคเนย ซึ่งมีอยู่อย่างมากในขณะนั้น

๔. รวมมือกับพระยาทรงสุรเดชวางแผนยึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาลชุดหลวงพิบูลสงคราม

ขอลงอาญาพระประศาสน์พิทยายุทธ

ตามคำให้การของนายถม สมิตะโยธิน พยานโจทก์ มีว่า พระประศาสน์พิทยายุทธ เป็นผู้เจรจาให้พระยาพลพลพยุหเสนาลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ

ขอพิจารณา

บรรดาผู้ต้องหาในคดีกบฏ ๒๔๘๑ นี้อาจแบ่งออกได้เป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้คือ

๑. ผู้นำคณะราษฎรฝ่ายนายทหารบกอาวุโส ได้แก่ พระยาทรงสุรเดช พระยาฤทธิอัคเนย์ และพระประศาสน์พิทยายุทธ

๒. สมักรพรรคพวกของพระยาทรงสุรเดช ซึ่งประกอบด้วยผู้ใกล้ชิด ผู้ที่เคยอยู่ภายใต้การบังคับบัญชา และนักเรียนนายทหารของพระยาทรงสุรเดช และบางคนเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่ด้วย กลุ่มนี้ ได้แก่ หลวงชำนาญยุทธศิลป์ นายร้อยโท ณ. เณร ตาลละลิกษมณ พระสิทธิเรืองเดชพล นายร้อยเอกขุนคลังพลพณธ นายร้อยเอกจรัส สุนทรภักดิ์ นายร้อยเอกแสง วันฉะหิรี นายร้อยโทบุญลือ โทกระแส นายร้อยโทสัย เกษจินดา นายร้อยโทเสริม พุ่มทอง ฯลฯ

๓. ผู้ที่เคยถูกฟ้องร้องในคดีละเมิดพระราชบัญญัติป้องกันรัฐธรรมนูญ แต่ศาลพระราชอาญาตัดสินให้เป็นผู้นับรัฐโทษ ได้แก่ นายพันโท พระยาเทพหัสดินทร พระราชอาชวาทิศ วิชา คร. โชติ คุ้มพันธ์

๔. พระบรมวงศานุวงศ์ ได้แก่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนชัยนาทนเรนทร นายพลตรีหม่อมเจ้าวงศ์นรินทร์ เทวกุล หม่อมราชวงศ์นิมิตรมงคล นวรัตน์

๕. ผู้ที่ลอบทำร้ายหลวงพิบูลสงคราม ได้แก่ นายดี บุญตา คนรับใช้ในบ้านหลวงพิบูลสงคราม ส่วนผู้มีส่วนพัวพันในคดีคนอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมายให้ลอบยิงหรือลอบวางยาพิษหลวงพิบูลสงคราม แทนที่จะตกเป็นผู้ต้องหากลับกลายเป็นพยานฝ่ายโจทก์นั้น ได้แก่ นายพันจ่าตรี ทองดี จันทนะไสหิต ผู้วางยาพิษหลวงพิบูลสงคราม ตลอดจนผู้ที่คิดว่าอาจหรือได้รับมอบหมายให้ลอบยิงหลวงพิบูลสงคราม แต่กระทำการไม่สำเร็จ

การที่ผู้ต้องหาคดีกบฏประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ ช่างกันนี้ อาจพิจารณาได้ ๒

นัย คือ

๑. พระยาทรงสุรเดชไคลอบวางแผนการยึดอำนาจการปกครองโดยมีสมักร
พรรคพวกเข้าร่วมดำเนินการควย และไคสมทบกำลังกับผู้ที่ไม่พึงพอใจในการปกครอง
ของรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม อันไคแก่ ผู้ที่เคยถูกไคไสรายว่าเป็นกบฏต่อการปกครอง
ระบอบประชาธิปไตย แทรกคพณาไค และบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ตลอดจนพระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งไคให้การสนับสนุนทางการเงิน แทรรัฐบาลหลวงวางแผนการณ
เสียก่อน จึงสามารถจัดการกวาดล้างไคอย่างหมดสิ้น

ขอพิจารณาข้างต้นนี้หลักฐานการให้สัมภาษณ์ของพระยาฤทธิอัคเนย์ว่า ในราว
เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ บรรดาญาติขยของพระยาทรงสุรเดช อาทิ พระสิทธิเรืองเดช
พล หลวงชำนาญยุทธศิลป์ หลวงรมลสิทธิพิชัย ฯลฯ ไคร่วมกันปรึกษาหารือที่จะนำพระยา
ทรงสุรเดชกลับเขาคำรงตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารบกอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งตรงกับเอกสาร
รายงานทูตอังกฤษประจำประเทศไทยที่ว่า "ข้าพเจ้า [เซอร์โจนาข ครอบสบี้] รวบรวม
จากแหล่งข่าวที่เชื่อถือไคว่ากลุ่มอนุรักษนิยมเตรียมการที่จะให้การสนับสนุนพระยาทรง ^๒
แต่มีไคมีหลักฐานที่น่าเชื่อถืออนัน ๆ บ่งชี้ว่าพระยาทรงสุรเดชไควางแผนที่จะไคล้ม
รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามหรือไม่แต่อย่างไค

๒. เป็นการกำจัดศัตรูทางการเมืองของหลวงพิบูลสงครามโดยการสร้างพยาน
หลักฐานเท็จไสรายพระยาทรงสุรเดช ตลอดจนสมักรพรรคพวกของพระยาทรงสุรเดช
ขุนนางเก่า และพระบรมวงศานุวงศ์มีมีที่หาว่าไม่เห็นด้วยกับการปกครองอย่างไม่ชอบ
ธรรมของรัฐบาล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ เสทอน สุภโสภณ เรื่องเดิม, หน้า ๒๑๓ - ๒๑๗.

^๒ สถาบันไทยคดีศึกษา, ม.ช. F.O. 371/21054 Political Situation
in Siam.

จากการพิจารณาส่วนคดีคำพิพากษาศาลพิเศษประกอบด้วยหลักฐานอื่น ๆ ที่
เกี่ยวของทั้งหลักฐานทางราชการ บันทึกของผู้ต้องหาคดีกบฏ ผู้มีส่วนร่วมเห็นในเหตุการณ์
ตลอดจนหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นแล้วก็อาจสันนิษฐานได้ว่า เหตุการณ์ในครั้งนี้อาจเป็นความ
พยายามที่จะกำจัดศัตรูทางการเมือง โดยมีหลักฐานสนับสนุนดังนี้คือ

๑. การสร้างพยานเท็จ ในการพิพากษาคดีกบฏในครั้งนี้ มีพยานฝ่ายโจทก์ทั้ง
สิ้น ๑๑๐ คน ซึ่งมีทั้งผู้รู้เห็นเหตุการณ์ และผู้ที่ได้เข้าร่วมคำ เนินการในการยึดอำนาจ
การปกครองในครั้งนี้ มีพยานบางคนที่แสดงให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่าเป็นการสร้างเหตุการณ์
ขึ้น ตัวอย่างเช่น นายอง ศรีพันธ์ ผู้มีอาชีพเป็นหมอดูได้ให้ปากคำว่า ในระหว่างที่ตนดู
ลายมือให้แก่พระยาเทพหัสดินทรนั้น พระยาเทพหัสดินทรได้พูดคุยกับจ่านายสิบตำรวจแมน
เลิศราวี ถึงเรื่องโครงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งถ้าจะวิเคราะห์เหตุผลแล้ว
ก็น่าจะกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างเหตุการณ์ขึ้นเอง เพราะผู้ที่จะดำเนินงานสำคัญดังเช่น
การยึดอำนาจรัฐบาลย่อมไม่ปรึกษาหารือกันโดยไม่ระมัดระวัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมี
บุคคลที่ ๓ ร่วมอยู่ด้วย เกี่ยวกับเรื่องพระยาเทพหัสดินทรได้บันทึกไว้ว่า

พยานโจทก์กว่า ๒๐ ปาก ได้เบิกความพาดพิงถึงข้าพเจ้า แม้แต่ในเรื่องที่ไม่มี
สาระ...ซึ่งตามความจริงข้าพเจ้าไม่เคยรู้จักเลยจนคนเดียว ฝ่ายเขาว่ารู้จักข้าพ-
เจ้าทุกคน แต่พยานโจทก์คนหนึ่งซึ่งตัวข้าพเจ้าไม่ถูก เป็นที่น่าเสียดายที่คำพิพากษา
ของศาลที่มิได้กล่าวถึงพยานปากนี้ไว้ ทั้งนี้ศาลอาจจะเห็นว่าไม่สำคัญก็ได้ พยาน
เหล่านั้นมีหมอดูลายมือ หมอตำผัน และกรรมกรซิมแท็กซี ซึ่งอาจตนเองว่าได้เข้าไป
นั่งคุยกับข้าพเจ้าในห้องรับแขกถึงเรื่องที่จะคิดกบฏ ทานผู้อาหนักเคยรู้จักข้าพเจ้า
และไปมาหาสู่กับข้าพเจ้า จะรับรองได้ทุกคนว่าห้องรับแขกของข้าพเจ้านั้น เป็นที่
รับรองสุภาพชนที่มีเกียรติ ท่านคงไม่เคยไปพบได้เห็นเหล่าสุรกุลนั่งสนทนากับข้าพ-
เจ้าบนเก้าอี้ในห้องรับแขกของข้าพเจ้าเลย

---

* นาย เทพหัสดินทร "ข้าพเจ้าไม่ได้เป็นกบฏ" ใน สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย
ไทย (บูรณาราม) เรื่องเดิม, หน้า ๒๓๗.

ในทำนองเดียวกันหม่อมราชวงศ์นิมิตรมงคล นวรัตน์ ผู้ต้องหาอีกคนหนึ่งได้กล่าวถึงการสร้างพยานเท็จไว้ว่า

โจทก์เริ่มซักถามโดยอาศัยหัวข้อซึ่งตนเตรียมมา พยานบางคนก็กระตือรือร้นเกินไป ได้ตอบคำถามของโจทก์ล่วงหน้าจนโจทก์ต้องเตือนให้ตอบทีละข้อ พยานบางคนก่อนจะตอบคำถามต้องหันไปทำปากขมบขมบคล้ายท่องข้อความซึ่งตนเตรียมไว้ว่าจะพูดแต่หลงลืมไป พยานโดยมากตอบปัญหาของโจทก์ด้วยสำนวนหนังสือ มีใช้สำนวนพูดธรรมดา เช่น เรียกตนเองว่า "ข้า" (เป็นความนิยมในการเขียนเอกสารของศาลโดยใช้คำย่อว่า "ข้า ๆ" แทนที่จะเขียนว่า "ข้าพเจ้า") ... ข้าพเจ้าไม่สามารถจะเข้าใจอย่างอื่นใดนอกจากว่าคำถามคำตอบเหล่านั้น ล้วนเป็นคำพูดซึ่งได้กำหนดเสียมสอลและชักชวนกันมาอย่างคั่งจนขึ้นใจ

นอกจากหลักฐานที่ผู้ต้องหาคัดค้านได้บันทึกเกี่ยวกับการสร้างพยานหลักฐานแล้ว ยังมีพยานหลักฐานยืนยันได้อีกว่าได้มีการสร้างพยานเท็จขึ้น ทั้งนี้โดยการพิจารณาจากคดีนายพุ่ม ทับสายทอง สอบยิงหลวงพิบูลสงคราม เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๗ ซึ่งศาลได้พิจารณาลงโทษจำเลย ๓ คน คือ พระยาธรรณิณเฑาะว์ หลวงวรสารฉจงจัด และร้อยตำรวจตรีลิ้ม สุขะเกษ ให้อภัยคุกตลอดชีวิต และจำคุกนายพุ่ม ทับสายทอง ๑๖ ปี ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๓๔๕/๒๔๙๘ ในคดีนี้มีจำเลยสืบตำรวจสวัสดิ์ คำสุริยา และจำเลยตำรวจเอกเทียนฮู คำสุริยา เป็นพยานที่สำคัญ ซึ่งพยานฝ่ายโจทก์ทั้งสองได้ให้การว่า พระยาธรรณิณเฑาะว์ หลวงวรสารฉจงจัด และร้อยตำรวจตรีลิ้ม สุขะเกษ เป็นผู้ให้ตนติดต่อนายพุ่ม ทับสายทอง ให้ลอบทำร้ายบุคคลสำคัญในรัฐบาล ซึ่งต่อมาในภายหลังนายพุ่ม ทับสายทอง ได้ถวายฎีการ้องเรียนดังนี้

...นักโทษพุ่ม ทับสายทอง ถวายฎีกาว่า นักโทษชายทิพย์ ผลเดมีย (พระยาธรรณิณเฑาะว์) นักโทษชายเสถียร นุตรทัศน์ (หลวงวรสารฉจงจัด) และนักโทษชาย

สมเด็จพระเอก (ร.ค.ค. สมเด็จพระเอก) ซึ่งต้องโทษฐานเป็นตัวการจ้างหรือวานผู้ยิง พ.อ.หลวงพิบูลสงครามนั้น ไม่มีส่วนรู้เห็นในเรื่องนี้เลย ตามที่ฎีกาให้การขึ้นไต่สวน ชัดชัดนักโทษชายทศพล ผลเต็มย กับพวกวาไคจางให้ยิงนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม นั้น เพราะมีผู้ปลอมโยนและเสี้ยมสอนผู้ฎีกาว่าถ้าให้การอย่างนั้นแล้วจะไต่รับโทษน้อย ลง... เรื่องในกระทรวงมหาดไทยได้พิจารณาแล้วเห็นว่า ขอความตามฎีกา เป็นทำนอง กัดคานคำพิพากษาของศาล ซึ่งเสร็จเด็ดขาดถึงที่สุดไปแล้ว จึงไม่ชอบควยหลักการ ของพระราชทานอภัยโทษควรระงับฎีกาเรื่องนี้

อย่างไรก็ตาม ในการให้ปากคำต่อศาลพิเศษในครั้งนี้ จานายสืบตำรวจสวัสดิ์ คำสุริยา และจ่าสิบตำรวจเอกเทียนชัย คำสุริยา ก็ยังได้ให้การตามเดิมว่าบุคคลทั้งสามมีส่วน เกี่ยวของควย โดยกล่าววาพระยาธรรมิกราช ไควาจางนายพัน พันสายทอง ควยจำ- นวนเงิน ๔,๐๐๐ บาท นอกจากนี้ยังไคกล่าววาผู้ต้องหาอีกบุคคลอื่น ๆ อาทิ พระยา ฤทธิอัคนี หลวงชำนาญยุทธศิลป์ ขุนนามนฤนาท ฯลฯ ก็มีส่วนในคดีนี้ควย แต่เหตุที่ตน ไม่ได้ให้ปากคำแต่แรก เนื่องจากเกรงกลัวอิทธิพลของบุคคลเหล่านี้

๒. การปลอมแปลงเอกสาร การพิจารณาคดีผู้ต้องหาว่าเป็นกบฏนอกจากจะ พิจารณาจากคำให้การของพยานฝ่ายโจทก์แล้ว ยังมีพยานเอกสารของผู้ต้องหาประกอบ อีกควย ทั้งนี้โดยการตัดสินจากการพิสูจน์ลายมือในเอกสาร ว่าควยคล้ายคลึงกับลายมือ ของผู้ต้องหาหรือไม่ ซึ่งยอมเป็นการง่ายต่อการปลอมแปลงเอกสาร เพอกล่าววาผู้ต้องหา อันจะเห็นได้จากการพิจารณาคดีพระสัทธา เรื่องเคชพลว่าเป็นกบฏต่อรัฐบาลนั้น ส่วนหนึ่ง ศาลพิเศษได้พิจารณาจากจดหมายซึ่งกล่าวอ้างว่าเป็นจดหมายที่พระสัทธา เรื่องเคชพลเขียน คิดต่อกับพระยาอภัยมณีผู้สวัสดิ์ในการวางแผนยึดอำนาจการปกครอง เกี่ยวกับเรื่องนี้ หม่อมราชวงศ์มนเฑียรมงคล นวรัตน์ ไคบันทึกไว้ว่า

รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๔/๒๔๘๐ วันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ.

พระสัทธา ๑ บอกข้าพเจ้าว่า ลายมือในจดหมายนั้นคล้ายคลึงลายมือของพระ
สัทธา ๑ แต่จำนวนคำพุมิไซจำนวนของพระสัทธา ๑ เดย พระสัทธา ๑ ไม่เคยเขียน
ถึงพระยาอุดม ๑ แต่พระสัทธา ๑ ไม่เข้าใจข้อความในจดหมาย ซึ่งดูเคลือบคลุม
ยุ่งเหยิงและไม่ไคความอันดี ราวกับสำนวนของเด็กนักเรียน นอกจากนั้นพระสัทธา ๑
ไม่เคยเรียกพระยาทรงสุรเดชว่า "เจ้าคุณ" โดยมีความสนิทสนมกันมากพอ จึงเรียก
ว่า "พระยาทรง" ทั้งตอนหน้าและด้านหลัง

โจทก์ไม่นำประวัติภัยพิบัติมาประกอบเลยนั้น ทำให้ข้าพเจ้าเห็นว่าหลักฐาน
ของ โจทก์ยังไม่เพียงพอที่ศาลจะ เชื่อไคว่าลายมือของจำเลยจริง แมโจทก์จะนำสืบ
เพิ่มเติมจนเชื่อว่าเป็นลายมือของจำเลยจริง ก็ยังไม่เป็นความผิดโดยข้อความใน
จดหมายมิไคแสดงแน่ชัดว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับการกบฏ

จากข้อสันนิษฐานข้างต้นนี้เป็นการยืนยันว่าการจับกุมผู้ต้องหาในฐานะกบฏต่อ
รัฐบาลครั้งนี้เป็นการกวาดล้างศัตรูทางการเมือง ซึ่งหม่อมราชวงศ์นิติกรมมงคล นวรัตน์
ไคสันนิษฐานถึงการกำจัดศัตรูทางการเมืองของหลวงพิบูลสงครามว่า

เรื่องมันเห็นไคตามภูมิปัญญาของข้าพเจ้าว่า การถูกยิงที่ห้องสนามหลวงและ
ลอบวางยาพิษ (ถ้าเกิดขึ้นจริง) ไคทำให้หลวงพิบูลสงครามหวั่นหวาด "ภัยมืด"
มากขึ้นจนสุดที่จะทนทนไค จึงจำเป็นต้องจัดการลงไปที่จะเป็นทางประกันความ
ปลอดภัยอย่างเพียงพอ เป็นหน้าที่ของเหล่าผู้จงรักภักดีต่อหลวงพิบูลสงครามที่จะช่วย
กำจัดผู้คิดร้าย เป็นหน้าที่ของตำรวจสันติบาลที่จะสืบไคทราบแหล่งของ "ภัยมืด" ไค
จึงไคและทำลายเสีย ความสงสัยไครวบรวมอยู่ที่ความเคลื่อนไหวของพระยาทรง
สุรเดช การคิดตั้งโรงเรียนขึ้นที่เชียงใหม่ นั้น ถูกสงสัยว่าเป็นแผนการของพระยาทรง
สุรเดชที่จะยึดอำนาจการปกครอง พวกสหายและสานุศิษย์หลวงรณสิทธิพิชัย ขุนคลัง ฯลฯ
เหล่านี้ถูกสงสัยว่าพยายามวิ่งเต้นรวบรวมพวกพ้อง จะตองไคเงินมาไคสอยจากแหล่ง
ไคแหล่งหนึ่ง ความสงสัยจึงฉวยฉวยไปทางพระราชาวงศชั้นสูง อาทิ พระปกเกล้า ๑
และกรมพระนครสวรรค์ แต่โดยที่ใคร ๆ ก็ทราบว่ ะหว่างเวลาแห่งความตั้ง
เครียดนั้น พระยาทรง ๑ ไม่เคยมีโอกาสดไคเฝ้าเจ้านายชั้นสูงที่ออกนามมาแล้ว แต่

มีเจ้านายชั้นสูงอีกพระองค์หนึ่งที่โปรดเสด็จประพาสในที่ต่าง ๆ ทั้งในสยามและต่างประเทศ นั้นคือกรมขุนธำมราช ๑ ซึ่งมีโอกาสที่ใคร ๆ จะพบได้ง่าย ทั้งปรากฏด้วยว่าพระองค์เคยเสด็จประพาสเชียงใหม่ จึงจะน่าเป็นโอกาสให้พระยาทรง ๑ ได้เข้าเฝ้ากรมขุนธำมราช ๑ จึงถูกสงสัยว่า ไปประทานอุปการะแก่การศึกษาคึกคึกของพระยาทรง ๑

ในทำนองเดียวกัน เอกอัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยได้เขียนรายงานวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์ในครั้งนั้นว่า

จุดเริ่มต้นของความยุ่งยากที่จะตองกันนั้น ก็คือ ความพยายามที่จะสังหารหลวงพิบูลสงคราม ๒ ครั้ง เมื่อไม่นานมานี้ ตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ขึ้น เจ้าหน้าที่ยุบายสมหาณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของจนถึงที่สุด เป็นที่คาดกันว่าความพยายามจะไม่ไรผลเสียทีเดียว และยังได้เปิดเผยความวางแผนการมากกว่าที่คิดไว้แต่แรก หรืออีกนัยหนึ่งการตามล่าซึ่งเคยแตกเป็นบางครั้ง กลับแตกพลาญไปด้วยความแคลน ซึ่งเป็นการตีความหมายเหตุการณ์ที่อธิบายมาแต่ต้น อย่างน้อยที่สุดก็มีผู้ยอมรับความคิดที่ชั่วร้ายนี้ มีส่วนมาจากการที่ผู้อำนาจในขณะนั้นได้ตั้งใจสำรวจขอล่าวหาเพื่อกำจัดศัตรูทั้งหมดในที่เดียว... มาตรการปราบปรามเหล่านี้รุนแรงมาก รุนแรงจนกระทั่งมีผู้ตั้งคำถามว่าแรงกระตุ้นในการกระทำของรัฐบาลนั้นเป็นไปโดยบริสุทธิ์ใจหรือไม่ และคำว่ารัฐบาลในที่นี้หมายถึงผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ (ยกเว้นกลุ่มพระยาทรงสุรเดช)... การไต่สวนผู้ต้องหาในศาลพิเศษในทำนองนี้ยากแก่การพิสูจน์ความจริงได้ เป็นการง่ายต่อเจ้าหน้าที่ที่จะสร้างหลักฐานกล่าวหาซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ จากที่ใดประมวลมาทั้งหมดไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่าแรงกระตุ้นของรัฐบาลนั้นเป็นสิ่งที่น่าสงสัย... ข้าพเจ้าตัดสินใจว่าแผนการโค่นล้มรัฐบาลเป็นเรื่องที่สร้างขึ้น เป็นเหตุการณ์ที่สันนิษฐานกันภายหลังการลอบสังหารหลวงพิบูล ๑ และในการที่แสดงความรู้สึกเกี่ยวกับพระยาทรง ๑ และพรรคพวกอย่างเปิดเผย^๒

๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๔ - ๓๕๕.

๒ สถาบันไทยคดีศึกษา, ม.ธ. F.O. 371/23580 Political Situation in Siam.

ถึงแม้ว่าเหตุการณ์ในครั้งนี้จะเป็นผลให้ชื่อเสียงของหลวงพิบูลสงครามมีหมอง
ไปบ้าง แต่ก็นับว่าการกำจัดศัตรูทางการเมืองของหลวงพิบูลสงครามในครั้งนี้เป็นผลให้
รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามมีเสถียรภาพที่มั่นคง และที่สำคัญก็คือ หลวงพิบูลสงครามมีอำนาจ
ทางการเมืองและการทหารแต่เพียงผู้เดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามารถกำจัดพระยาทรง
สุรเดชคู่แข่งที่สำคัญออกไปจากวงการเมืองได้โดยเด็ดขาด

จากการศึกษาปัญหาความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำทหารบกข้างต้นนี้ อาจกล่าวได้
โดยสรุปว่า

๑. ความขัดแย้งระหว่างพระยาพหลพลพยุหเสนาและพระยาทรงสุรเดชมีผล
มาจากความบาดหมางใจกันในเรื่องอำนาจหน้าที่ แต่ได้บานปลายกลายเป็นความขัดแย้ง
กันขึ้น เนื่องจากมีหลวงพิบูลสงครามผู้ซึ่งยึดพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นหลักเพื่อคาน
อำนาจกับพระยาทรงสุรเดชเข้ามาเกี่ยวข้องของด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่า ความขัดแย้งหลัก
ที่แท้จริงเป็นความขัดแย้งระหว่างพระยาทรงสุรเดชกับหลวงพิบูลสงคราม.

๒. ความขัดแย้งระหว่างพระยาทรงสุรเดชกับหลวงพิบูลสงครามมีลักษณะรุนแรง
และอาจเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ได้มีการพยายามทำลายล้างกัน เพื่อให้เข้ามามีส่วนใน
ทางการเมืองอีกต่อไป ดังจะเห็นได้จากการตั้งข้อกล่าวหาว่าพระยาทรงสุรเดชเป็นกบฏ
ต่อรัฐบาล ยังผลให้พระยาทรงสุรเดชต้องถูกเนรเทศเมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑
รวมทั้งเป็นผลให้มีการประหารชีวิตและจำคุกสมัครพรรคพวกของพระยาทรงสุรเดชอีกเป็น
จำนวนมาก.